

Niccolò Sacchetti volt a Toszkán Nagyhercegség utolsó előtti teljes jogkörű állandó követe Bécsben. Utóda, Tommaso Capponi három évig volt hivatalban, az őt követő Atanasio Ridolfi már csak alacsonyabb rangú diplomataként képviselhette Firenzét a Hofburgban. A Medici-uralom azonban még majd' egy évszázadon át tartotta magát, ha magának az országnak, a Toszkán Nagyhercegségnek az önállósága a valóságban már nem létezett is. 1737-ben azután Gian Gastone nagyherceggel fiágon kihalt a Medici-dinasztia, s a hatalom jó előre lefektetett szerződések szerint a Habsburg–Lotaringiai-házra szállt. A Habsburgoknak azonban ez idő tájt már más problémákra kellett összpontosítaniuk figyelmüket. Bajorország mellett a háttérben egyre nagyobb befolyásra tett szert II. Frigyes, Poroszország uralkodója, aki hihetetlen szívóssággal s ellentmondást nem tűrő határozottsággal szervezte hadseregét...

Salman Rushdie

„NEMZETKÖZÖSSÉGI IRODALOM” PEDIG NINCSEN

Mesterházi Mónika fordítása

Mikor 1983-ban Cambridge-ben beszédet tartottam az Anglisztikai Tudományok Szemináriumán, egy hölgy a British Counciltől megnyugtatólag fordult hozzám. „Semmi baj – mondta –, a jelen szeminárium esetén az anglisztikai tudományok a Nemzetközösség irodalmát is magukba foglalják.” Máskülönb – amint következtetnem kellett – a kettőt élesen elválasztanák, mint a civakodó gyerekeket vagy a szexuálisan összeférhetetlen pandákat vagy esetleg holmi bizonytalan hasadóanyagokat, amelyek egysege robbanást okozhat.

Néhány héttel később egy jeles irodalomtudóssal beszélhettem, aki – hogy pontosan fejezzem ki magam – az *angol* irodalom szakértője, barátságos és érzékeny ember. „Mint a Nemzetközösséghez tartozó író – tűnődött – bizonyára úgy érzi, nemde, hogy némi szabadsággal, sőt bizonyos előnyökkel is jár, ha az ember, mint ön, a periférián tevékenykedik?”

Aztán egy brit folyóirat interjút közölt ugyanabban a számában Shiva Naipaulal, Buchi Emechetaival és velem. A saját beszélgetésemben bevallottam, hogy „a Nemzetközösség irodalma” kifejezést nem tartom hasznosnak, sőt egy kissé inkább lekezelőnek vélem mostanra, és érdeklődéssel olvastam, hogy a maga szövegében Shiva Naipaul és Buchi Emecheta is lényegében ugyanezt mondta más szavakkal. A három beszélgetés következőképp ezzel a címmel jelent meg: A NEMZETKÖZÖSSÉG ÍRÓI – DE NE NEVEZZÜK ŐKET ÍGY!

Eddigre a Nemzetközösség és én eléggé elidegenedtünk egymástól.

Hát nem a legfurább őslény egy irodalmi iskola, gondoltam, amelynek feltételezett

tagjai dühödten tagadják, hogy odatartoznak? Az semmi, de ezt a tagadást még csak figyelembe se kell venni! Egészen olyan, mintha ez a teremtmény önálló életet akarna élni. Így hát amikor erről az állatfajról egy Svédországban (hol másutt?) tartandó konferenciára voltam hivatalos, gondoltam, elmegyek, és megnézem magamnak.

A konferenciát remekül szervezték, tele volt ékesszóló és finom emberekkel, akik képesek hosszasan elmélkedni a Fülöp-szigetek irodalmának új, angol nyelvű kísérleteiről. Ezenkívül találkozhattam írókkal a világ – azaz, bocsánat, a Nemzetközösség – minden tájáról. Ez a környezet olyan andalító volt, hogy már-már meggyőzött: a vizsgált tárgy valóban létezik, és nem csak a képzelet terméke, nem is valami speciális fajtája a képzeletnek, amely kritikusok és akadémikusok agyában fogant meg, akik aztán szível-lellekkel hisznek benne... de a kétségek, bármily erős volt is a kísértés, megmaradtak.

Tapasztalatom szerint a küldöttek többsége készségesen elismerte, hogy „a Nemzetközösség irodalma” rossz kifejezés. Dél-Afrika és Pakisztán például nem tagja a Nemzetközösségnek, de az íróik minden jel szerint idetartoznak. Másfelől Anglia, amely legjobb tudomásom szerint nem záratott ki eddigelé a Nemzetközösségből, mégsem számít ennek irodalmi képviselői közé. Nyilvánvaló, miért nem. Az azért mégsem volna méltányos, ha az angol irodalmat, ezt az önmagában szent fogalmat egybefognánk egy tömeg pályakezdővel, akik próbálnak valahogy összekapaszkodni az újólag összetakolt esernyő alatt.

A Nemzetközösség irodalmi konferenciáján többekkel beszélgettem, és meghallgattam az ausztrál költőt, Randolph Stow-t, a nyugat-indiai Wilson Harrist, Ngugi wa Thiongót Kenyából, Anita Desait Indiából és a kanadai írót, Aritha van Herköt. Meggyőződhettem: a különbségeink sokkal jelentékenyebbek, mint amiben hasonlítunk, és lehetetlenség volna megmondani, hogy „a Nemzetközösség irodalma” – a fogalom, amelynek végül is a találkozást köszönhattuk – mit próbál takarni. Van Herk arról szövegesen, mennyire nehéz ihletett térképet rajzolni Kanada nagy ürességeiről; Wilson Harris a metafizikus lírától és a magas absztrakciótól kapott szárnyakat; Anita Desai elszuttogta, hogy az ő regénye az érzékenység regénye, én meg azon tűnődtem, hogy mégis mit lehet közösnek vélni őbenne és az elkötelezetten marxista Ngugiban, a nyíltan politikus íróban, aki azzal lázad az angol nyelv ellen, hogy írását szuahéliül olvassa föl, majd ugyanazt svéd változatban fordította, amivel a társaság többi részét igencsak zavarba ejtik. Ez a roppant változatosság persze teljesen természetes volna egy átlagos irodalmi konferencián, de itt egy irodalmi iskoláról volt szó, próbáltam tehát megfejtetni, mi ez az iskola.

Amit meghatározásként leszűrtem, az merőben lekezelő: „a Nemzetközösség irodalmát”, úgy tűnik, azon írások alkotják, amelyek angol nyelven születtek olyan szerzők tollából, akik maguk nem fehér bőrű britonok, írek, sem az Amerikai Egyesült Államok polgárai. Nem tudom, hogy az amerikai feketék tagjai-e ennek a különös nemzetközösségnek vagy sem. Valószínűleg nem. Az sem világos, hogy a nemzetközösség országainak azok a tagjai, akik nem angolul írnak, hanem például hindiül, vagy akik az angolt „kikapcsolják”, mint Ngugi, egyáltalán beengedtetnek-e a klubba vagy kérietik távozniuk.

Ekkorra már „a Nemzetközösség irodalma” felettébb valószínűtlenül hangzott. Mert nem csupán gettó, hanem ráadásul kirekesztő gettó is. És egy ilyen gettó nem jelentett vagy nem jelent mást, mint hogy az „angol irodalom” sokkal szélesebb értelmét – amelyet én mindig egyszerűen mint az angol nyelven írt irodalmat fogtam föl

– valami sokkal szűkebb, topografikus, nacionalista, esetleg faji alapon is megkülönböztető értelemmel váltsák föl.

Miközben ezt a kavarodást tanulmányoztam, az is eszembe jutott, hogy nem más ez a kategória, mint egy kiméra, még hozzá a szó szoros értelmében. Ez a szó ma már a képzelet valamilyen szörnyűséges teremtményét jelenti, de bizonyára emlékeznek, hogy a kiméra eredetileg is eléggé speciális szörnyfajta volt. Vagyis kizárólag az álomban létezett, mivel olyan elemekből állt, amelyek a való világban nem tartozhattak össze.

Azt hiszem, többrendbeli veszéllyel jár, ha egy ilyen fantomot az irodalom ligeteiben szabadjára engednek. Mint már mondtam, az eredmény egy gettó létrejötte, amely aztán néhány lakójának szellemi gettójává is válik. A torz kategória megteremtése elvezethet, el is vezet az állítólag odatarozó szerzők műveinek rendkívül szűk és néha félrevezető olvasatához; ezenkívül a szörny léte – vagy feltételezett léte – elvonja a figyelmet attól, amit igazán fontos lenne megnézni, ami lényegében történik. Azt hiszem, érdemes még néhány percet e veszélyek latolgatásával tölteni.

A kályhától kezdem. Az angol mára világnyelv lett. Ezt a helyzetét egyrészt akkor érte el, amikor a britek a föld egynegyedét gyarmatosították, és vitatható, de fontos szerepét azóta is megőrizte lényegében az összes olyan ország ügyintézésében, amely a misszionáriusiskolákkal, az országutakkal és a krikett szabályaival egyetemben ezt is ajándékul kapta a brit gyarmatosítóktól.

De a nyelv mai súlyát nem pusztán – és nem is elsősorban – a brit örökség okozza. Az Amerikai Egyesült Államoknak a világpolitikában betöltött vezető szerepe is ide vezet. Ezt a második lökést, amelyet az angol nyelv kapott, nevezhetjük nyelvi újra-gyarmatosításnak is; vagy csak a világ kormányai és nevelői által követett egyszerű pragmatizmusnak, ha így jobban tetszik.

Én személy szerint nem hiszem, hogy minden esetben fel kellene ragadni az angol ellen ezt a gyarmatosításellenes (netalán utáni?) bunkósbotot. Inkább azt látom, hogy a nyelv által egykor gyarmatosított népek ugyanezt a nyelvet mostanra újjáteremtették, honosították, egyre nyugodtabban merik használni – amiben az angol nyelv hihetetlen rugalmassága és méretei is segítik őket, és így széles területeket alakíthatnak ki a határain belül a maguk számára.

Vegyük például India esetét, mivel azt ismerem a legjobban. Az angol nyelvnek a posztbrit Indiában való alkalmasságáról 1947 óta dúlnak viták; de mára úgy látom, hogy ez inkább az idősebb nemzedéknek jelent gondot. A független India gyermekei láthatólag nem érzik úgy, hogy az angolt jóvátehetetlenül megbélyegezte gyarmatosítás kori eredete. Úgy használják, mint az egyik indiai nyelvet, mint egy eszközt, amellyel bánniuk kell tudni.

(Egyszerűsítek persze, de lényegében ez az igazság.)

Egy érdekes észak–déli választóvonal is húzódik Indiában az angol nyelvvel kapcsolatban. Északon, az ún. „hindi-övezetben”, ahol a főváros, Delhi is található, a hindit el lehet képzelni a jövő nemzeti nyelveként, de India déli részén, amely éppen attól szenved, hogy a központi kormány a saját nemzeti nyelvét akarja uralkodó nyelvvé tenni, a hindi sokkal népszerűtlenebb, mint az angol. Elég sok időt töltöttem Dél-Indiában ahhoz, hogy meggyőződjek róla: az angol nemcsak technikai szőkincse és az általa megvalósuló nemzetközi kommunikáció miatt fontos nyelve Indiának, hanem mert lehetővé teszi, hogy két indiai olyan nyelven beszélhessen egymással, amelyet egyikük sem gyűlöl.

Mellesleg Nyugat-Bengáliában, ahol az állam angolelles, a következő graffitót vés-ték a falra a marxista miniszterelnök, Jyoti Basu ellen, angolul: „Az én fiam nem tanul angolul, a te fiad sem tanul angolul, de Jyoti Basu fia majd külföldön tanul angolul.”

Amit bizonyítani szeretnék, és ami talán az eddigiekből is kiderül, az az, hogy az indiai társadalom és India irodalma bonyolult és egyre fejlettebb kapcsolatban áll az angol nyelvvel. Ezt a fajta poszt-gyarmatosításkori dialektikát úgy magasztalják, mint a „nemzetközösségi irodalom” egyik egységesítő tényezőjét, holott egyáltalán nem is hat, vagy legalábbis a kanadai, az ausztrál, de még a dél-afrikai irodalom problémái között is huszadrangú. Akárhogy vizsgáljuk is „a Nemzetközösség irodalmának” általános elveit, darabokra hullanak a kezünkben.

Az angol irodalomnak van egy indiai ága. És most az angol nyelven írott irodalomra gondolkodom. Ez az irodalom egyben indiai is. Nincs itt semmi összeférhetlenség. Ha a történelem bonyolult helyzeteket teremt, ne akarjuk őket egyszerűsíteni.

Tehát: az angol az Indiában használt irodalmi nyelvek egyike, és mostanra – hála olyan íróknak, mint Tagore, Desani, Chaudhuri, Mulk Raj Anand, Raja Rao, Anita Desai és mások – elég szép múltja is van. Való igaz, hogy Anglia, Írország és az USA angol nyelvű irodalma régebbi, mint például Indiáé, tehát lehet, hogy „a Nemzetközösség irodalma” pusztán a világ fiatalabb angol irodalmának elég szerencsétlen elnevezése. Ha ez így volna, illetve ha ez volna minden, akkor itt csak egy viszonylag jelentéktelen, hibás névről volna szó. De ez még nem minden. Mert ezt a kifejezést nemcsak leíró – mondjuk, tévesen leíró – értelemben használják, hanem *megosztásra* is. És ez teszi lehetővé, hogy intézmények, kiadók, kritikusok, sőt olvasók is az angol irodalomnak egy jókora darabját félrevágják, bele egy skatulyába, és aztán végül is hanyagolják. Az ún. „nemzetközösségi irodalom” legjobb esetben is az „igazi” angol irodalom *alatt* helyezkedik el – vagy hogy visszatérjek irodalomtudor barátomhoz: középen található az ang. irod., és a világ többi része a periférián. Meglehetősen leverő, hogy az irodalom vizsgálatában még mindig tovább él egy ilyen nézet, holott a többi angol vonatkozású tudományból már rég kiveszett.

Milyen az élet a „nemzetközösségi irodalom” gettóján belül? Nos, minden gettónak megvannak a maga törvényei, ennek is.

Az egyik törvény, az építmény egyik alapvetése az, hogy az irodalom a szerző nemzeti tudatát fejezi ki. A Nemzetközösség irodalmát azért érdekli Patrick White, mert ausztrál, Doris Lessing, mert afrikai, V. S. Naipaul, mert nyugat-indiai, bár kétlem, hogy ezt bárki a képébe merné mondani. A könyvekben mindig a szerző nemzeti hagyományainak megfelelő motívumokat, szimbólumokat szokás dicsérni, vagy ha az általa használt forma valami tradícióra épül, természetesen preangol tradícióra, illetve ha az író ért hatásokat az ősi kultúra belső jegyeinek lehet tekinteni, amelyek közt „gyökerezett”. Ha egy könyv hagyományokat vegyít, vagy tudatosan szakítani akar a tradícióval, akkor gyakran válik gyanússá. Csak egy példa. Néhány éve Arun Kolatkar indiai költő, aki az angolt és a marathit egyformán könnyen használja, angolul megjelentette LEJURI című pályadíjas verssorozatát, egy hindu templomi városban tett utazásáról. (Azt hiszem, a sors iróniája, hogy ezért a Nemzetközösség költészeti díját nyerte el.) A versek csodálatosak, modernnek, szellemesek, és témájuk ellenére nem hívő szerzőre vallanak. Fel is dühítették a Nemzetközösség irodalomtudósainak egyik indiai doyenjét, C. D. Narasimhaiah professzort, aki elismerte a költemények szépségét, de azzal vádolta Kolatkart, hogy saját munkáját járhatja le, mert szembehelyezkedik a hagyományokkal.

Amit itt látunk, az az Autenticitás rémálma. Olyasmi ez, mint amit Geeta Kapur indiai művészettörténész tárt föl a modern indiai festészettel kapcsolatban, de az irodalomra legalább annyira igaz. Az „Autenticitás” a régimódi egzotikum tisztelettudó gyermeke. Megköveteli, hogy a források, a forma, a stílus, a nyelv és a szimbólumok mind egy feltételezeten homogén és töretlen tradícióból származzanak. Másik dolog. Az is meggyőző, hogy ez a kifejezés, amit a „nemzetközösségi irodalom” kicsi világán belül olyan előszeretettel használnak, és mindig elismerőleg, az ezen a világon kívül elég furcsa volna. Képzelnék el egy regényt, amelyet azért magasztalnak, mert „autentikusan angol” vagy „autentikusan német”. Abszurd volna. De a gettón belül ezek az abszurdumok megélnék.

Engem személy szerint állandóan megkérdeznak, brit vagyok-e vagy indiai. Az „indiai születésű brit írót” kifejezést az én leírásomra találták ki. De ahogy tegnap este mondtam, új könyvem Pakisztánról szól. Akkor tehát? „Brit állampolgárságú indopakisztáni író”? Látható, milyen örület az írókat az útlevelükbe csomagolni.

Az autentikus nemzeti mivoltért való hajsza egyik legképtelenebb vonása – már ami Indiát illeti – onnan ered, hogy teljesen téves feltételezni valami tiszta, sőt vegytiszta tradíciót, amelyből merítenénk. Ilyesmiben kizárólag szélsőségesen vallásos emberek hisznek. Többségünk azonban tudomásul veszi, hogy az indiai kultúra lényege éppen a hagyományaink keveredése, és ez a *mélange* olyan távoli elemekből áll, mint az ősi mogul és a jelenkori Coca-Cola-amerikai. Hogy a muzulmán, buddhista, dzsain, keresztény, zsidó, brit, francia, portugál, marxista, maoista, trockista, vietnami, kapitalista és persze hindu elemekről ne is beszéljünk. Az indiai tradíciót mindig is az eklekticizmus fémjelezte, az a képességünk, hogy a világ dolgaiból azt válasszuk ki, amire szükség van, és a többit elfelejtsük, s ma is ez áll a legjobb képzőművészeti és irodalmi munkák középpontjában. A „nemzetközösségi irodalom” szótárában az eklekticizmus mégsem dicséretes. A keveredő hagyományok valósága helyett valami elképzelt tisztaság áll.

Bizonyára észrevették, hogy ennek az irodalmi gettónak – mint talán az összes gettónak – a korlátozás és a fegyelem a célja. Törvényei alapvetően konzervatívak. Minden a hagyomány; a múlttal való szakításért neheztelés jár. Nemhiába tagadja olyan sok író, hogy bármi köze volna „a Nemzetközösség irodalmához”.

„A Nemzetközösség irodalma” kifejezés, mint mondtam, több írónak tesz rossz szolgálatot, mert hamisan értelmezik a munkáikat; Indiában ez, azt hiszem, Ruth Jhabvalára és kisebb mértékben Anita Desaira is vonatkozik. Arról van szó, hogy ha az irodalmat kötelező a nemzeti hovatartozás, sőt a nemzeti elkötelezettség szempontjából vizsgálunk, akkor teljességgel érthetlenné válik egy Jhabvalához hasonló gyökeretlen intellektus gondolkodásmódja és képzeletvilága. Európában persze éppen elég gyökerét veszített író, sőt nép van, hogy Ruth Jhabvala műve teljesen érthető legyen, de a Nemzetközösség gettója nem tudja elfogadni. Következésképp a hírneve Indiában sokkal kisebb, mint Nyugaton. Anita Desai szintén bajba kerül, mikor teljes őszinteséggel kijelenti, hogy munkája nem követ indiai mintát. A regény nyugati műfaj – mondja –, így az őt érő hatások is nyugatiak. De finom, bár tömör írásaiban az indiai életről ad ragyogó elemzést. Ez megzavarja a Nemzetközösség híveit. Így aztán „a Nemzetközösség irodalma” esetén törvényszerű a zavar.

Azt is elmondtam, hogy egy ilyen fantomkategoría megteremtése csak arra volt jó, hogy eltakarja azt, ami valójában zajlik, amiről beszélni érdemes. Hadd folytassam

azzal, hogy ha végre elfeledkeznénk „a Nemzetközösség irodalma” kifejezésről, láthatnánk, hogy létezik közösség a világirodalomnak egy nagy részében – több nyelv irodalmában –, méghozzá a világ olyan tájain, amelyeket tágan szólva kevésbé erősnek, sőt gyengének nevezhetnénk. A latin-amerikaiak mágikus realizmusa hat a mai Indiában indiai nyelveken alkotó írókra. A muzulmán orosz Fazil Iszkander gazdag, népmesei ihletésű regénye, A CSEGEMI SZANDRO párjára talál például a nigériai Amos Tutuola vagy akár Cervantes művében. Azt hiszem, inkább lehetne közös tényezőkről beszélni olyan írók műveiben, akik ezekből a társadalmakból származnak – szegény országokból vagy hatalommal rendelkező országok jogfosztott kisebbségeiből –, és inkább állithatnánk, hogy a világirodalom újdonságainak jelentős része ebből a csoportból ered. És ezt „valós” elméletnek nevezném, amelyet sem politikai, sem nyelvi, csak képzeletbeli határok tagolnak. A fejlődésnek ez a fajtája az, amit a „nemzetközösségi irodalom” kimérája eltakar.

Ez a nemzetközi, nyelvek feletti termékenyítő folyamat nem új. Rabindranath Tagore művei például réges-rég megszerezhetők Amerika spanyol ajkú részein, hála az argentin értelmiségi Victoria Ocampóval való barátságának. Így a dél-amerikai íróknak egy teljes nemzedéke, sőt kettő is olvashatta az ÁLDOZATI ÉNEK-et, a HAZA ÉS VILÁG-ot és más írásokat, és többek között Mario Vargas Llosa is azt mondja, hogy izgalmasnak találta őket, és ösztönzően hatottak rá.

Ha „a harmadik világ irodalmának” fejlődését „a Nemzetközösség irodalma” szellemének árnyéka eltakarja, akkor „a Nemzetközösség irodalma” az angol nyelv hangsúlyozásával nagyon sok olyan dologtól vonja el a figyelmet, amely érdemes volna rá. Próbáltam rámutatni, hogy Indiában az egész nyelvi kérdés mennyire meggyőződés dolga. Azt is érdemes megjegyezni, hogy jelentős művek születnek Indiában más nyelveken is, mint angolul, de Indián kívül szinte semmi érdeklődés nincs e művek iránt. Az indo-angolok aratják le a babért. Kevés a fordítás, a legjobb írók között alig van ismert – Premchand, Anantha Moorthy –, a legjobb regényeket címről is alig ismerik.

Tovább folytatom: meglep, hogy az indiai irodalomban a legnagyobb sűrűlődsnek ma már semmi köze az angol irodalomhoz, hanem sokkal inkább ahhoz, ahogyan a hindi hegemonia India más nyelveinek irodalmára hat, azon belül is más észak-indiai nyelvekre. Nemrég találkoztam a kiváló gudzsaráti íróval, Suresh Jashival. Elmondta, hogy írhatna hindiül, de úgy érzi, kötelessége a gudzsarátihoz ragaszkodni, mert veszély fenyegeti a nyelvet. Nem az angol, nem a Nyugat: a hindi. Két vagy három nemzedék alatt a gudzsaráti könnyen kihalhat. Érdekesen hasonlította össze a cseh nyelv helyzetével, amely az orosz igája alatt görnyed, ahogy Milan Kundera jellemezte.

Mindez létfontosságú kérdés India irodalmában. „A Nemzetközösség irodalmát” azonban nem érdeklí ilyesmi.

Most látom, hogy az előadásom címe nem teljesen pontos. Nyilvánvaló, hogy létezik a „nemzetközösségi irodalom”, hiszen kísérteteket is életre lehet kelteni, ha elég sok tanszék foglalkozik velük, elég sok könyvet írnak róluk, és elég sok a kutatói megbízás. Abban az értelemben nem létezik, hogy az írók nem írják, de ez lényegtelen. Át kellene fogalmaznom a címet: Ne legyen „nemzetközösségi irodalom”. Ha nem volna, az írókat értékelhetnénk érdemeik szerint, akár angolul írnak, akár nem, beszélhetnénk az irodalomról valódi kategóriák alapján, ami lehetne akár nemzeti is, akár nyelvi is, de azért lehetne nemzetközi, és akkor a képzelet rokonságán múlna; ami pedig az ang. irod.-ot illeti, ha az *egész* angol irodalmat együtt lehetne tanulmányozni, abból kiemel-

kedne valami alakzat, amely megmutatná a nyelv mai, új alakját a világban, és látnánk, hogy az ang. irod. soha nem volt jobb színben, mivel a világnyelv most már világ-irodalmat is jelent, amely minden lehetséges irányba továbbterjed.

Az angol nyelv egy ideje már nem az angolok kizárólagos tulajdona. „A Nemzetközösség irodalmát” talán azért találták fel, hogy késsen a nap, amikor mi, vadak be-cammogunk Betlehembe. Ebben az esetben pedig ideje volna belátni, hogy már nem tart a közép.*

Mesterházi Mónika

TALÁLKOZÁS

Úgy lép ki, mint aki most először is kiszáll,
tétován, és csoda, hogy fel nem lökik,
istenem: egy kijárat van, és mindenki arra megy,
de ő nem – a padhoz evez a tömeg dacára,
nehezen lehajol és felad egy arcra borult
táskát az ott elfekvőnek, aztán szerényen
továbbmegy, rossz irányba, szemben a tömeggel,
miközben a táska újból a földre hullik,
a gazdája megnézi, és mégsem zuhan utána –
Nem látja senki más. De már a metró elindul.

A LÉLEK

Riadt december este. Kint a szél,
bent az esőmosta palánk, ilyenkor.
Lehet, hogy nem kell lámpa sem, lehet,
hogy letagadom azt is, ami van.
Letagadom, ha kell, a hallgatást is.

* Utalás Yeats híres versére, A MÁSODIK ELJÖVETEL-re: „széthull minden; már nem tart a közép; [...] most már tudom, [...] miféle vad / cammog majd Betlehembe megszületni”. (Ferencz Győző fordítása.) (A szerk.)